

Σχετικά με τὸν χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ εἰκοσιένα

Τοῦ ΣΤΑΘΗ ΤΣΕΚΟΥΡΑ

Γράψαμε καὶ σὲ προηγούμενο ἄρθρο μας*, ὅτι ὑπάρχουν συγχύσεις καὶ ἀσάφειες, ποὺ δὲν ἔχουν ἐντελῶς διαλυθεῖ, σχετικά με τὸ χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 21. Κι' εἶναι αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες ποὺ ἐξηγοῦν κάποιες παρερμηνεῖες πάνω σὲ ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, ποὺ μποροῦν νὰ συγκροτοῦν ἀκόμα καὶ σημαντικές πλευρές της.

Ἔτσι, συμβαίνει προοδευτικοὶ ἱστορικοὶ ἢ κριτικοί, ποὺ δὲν ἔχουν, ἀσφαλῶς, νὰ κερδίσουν τίποτα ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψη τῆς ἀλήθειας, νὰ ὑποστηρίζουν ἀπόψεις μονό- πλευρες καὶ ἀκραίες, ποὺ ἐμποδίζουν νὰ ἐξεταστεῖ συνθετότερα ἢ οὐσία τῶν γεγ- νότων.

Εἶναι μαρτυρία ἐνὸς τέτοιου φαινομέ- νου τὸ ὅτι γιὰ πολλὰ χρόνια, ἐνῶ ἐξήρετο ὁ ἀντιδραστικὸς ρόλος τῶν κοζαμπάση- δων, παραγνωρίζονταν οἱ εὐθῦνες τῶν με- γαλοαστῶν, ἀπο φόβο μήπως διαβληθεῖ ὁ τότε ἡγετικὸς ρόλος τῆς ἀστικῆς τάξης στὴν ἐπανάσταση τοῦ 21, ἢ, καλύτερα, ὁδηγοῦσε σ' αὐτὸ μιὰ μηχανικὴ σχηματι- κὴ ἀντίληψη τοῦ ζητήματος, (θεώρηση δια- μάχης γιὰ τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα κλπ.).

Ἡ, ἀγνοήθηκε, ἀντίθετα, ὁ ἐπαναστατι- κὸς - προοδευτικὸς ρόλος τῆς ἀστικῆς τά- ξης, καὶ στὸ ἔδαφος αὐτῆς τῆς ὑπερβολῆς ἀναπτύχθηκε καὶ ἀντιπαρατάχθηκε πρὸς τὴν πρώτη ἀποψη ἢ θεωρία τοῦ λαϊκισμοῦ ἢ ἐνὸς λαϊκισμοῦ με ἀποχρώσεις.

Κι' οἱ δύο αὐτὲς θέσεις συγκρούστηκαν με πείσμα στὸ στίβο τῆς προοδευτικῆς ἱ- στοριογραφίας, διεκδικώντας γιὰ δικό της, ἢ κάθε μιὰ, λογαριασμὸ τῇ σωστῇ κατεύ- θυνση.

Σήμερα, τὰ ξίφη ἐπαναφέρθηκαν στὶς θῆκες τους. Ὁ ἡγετικὸς ρόλος τῆς ἀστι- κῆς τάξης ἀναγνωρίστηκε, καὶ μόνο ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοῦ «ἡσυχασμένου» μετώπου ἀ- κούγονται σπαθισμοί, πολὺ λιγότεροι ἀπὸ ἄλλοτε, ποὺ ἀνεμίζουν πάλι τὸ λάβαρο ἐνὸς κάποιου λαϊκισμοῦ.

Ἐπάρχει, ὥστόσο, ὁμογνωμία σχετικά με τὸ ὅτι ὁ χαρακτήρας τῆς Ἐπανά- στασης τοῦ Εἰκοσιένα εἶναι ἐθνικοαπελευ- θερωτικὸς.

Δὲν εἶναι πρόθεσί μας νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ νέα καὶ ἐξωῖστορικὴ ἀξιοθεσία. Στὴρι- γμένη στοὺς ἀναβαθμούς τῆς πορείας τοῦ προοδευτικοῦ κινήματος τοῦ τόπου μας, ἢ ἐπιστημονικὴ - κοινωνιολογικὴ σκέψη καὶ ἢ κριτικὴ, ἀντλήσε πάντοτε ἀπ' αὐτὸ κι' ἀπ' ὅ,τι πρόσφερε καὶ ἡ διεθνὴς πείρα τοὺς χυμούς τῆς ἀνάπτυξής της. Γι' αὐτὸ ὁ λό- γος μπορεῖ νὰ γίνει μόνο γιὰ θέματα, ποὺ περισσότερο ἔχουν σχέση με τὴν μεθοδο- λογία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κ' οἱ δύο ἀντίμα- χες θεωρίες, ποὺ μνημονεύσαμε, ἔχουν τὴν λογικὴ καὶ πραγματικὴ τους ὑποδομή:

Ἡ πρώτη, με τὴν δογματικὴ ἀπολυτότη- τα, ἀποπετρώνει τὴν ὀρθὴ θέση τοῦ ἱστο- ρικοῦ ὕλισμοῦ γιὰ τὸν ἡγετικὸ. τότε, ρόλο τῆς ἀστικῆς τάξης, χάνοντας ἐν τῷ μετα- ξὺ ἀπὸ τὸ ὀπτικὸ τῆς πεδίο, μιὰν ἄλλη νο- μοτέλεια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐπίσης ἀνα- δειγμένη ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμό, ποὺ ση- μαδεύει τὴν ἀσίγαστη πάλη τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τῆς ἀγροτιᾶς, κατὰ κύριο λόγο, ἐναντίον τῶν φεουδαρχῶν - τσιφλικάδων, φαινόμενο ποὺ ὀξύνεται στὴν τελευταία περίοδο τῆς φεουδαρχίας. Ἡ δεύτερη γνώ- μη ἀντιστρέφει τοὺς ὅρους τῆς σχέσης.

Καὶ οἱ δύο ἐπιχειροῦν νὰ ἐπενδύσουν με τὰ καθέκαστα τοῦ ἐθνικοῦ ξεσηκωμοῦ, τὸν σκελετὸ τῆς θεωρητικῆς τους κατα- σκευῆς. Καί, πραγματικά, σκοπεύουν, ὡς ἓνα σημεῖο, με ἐπιτυχία τὸ στόχο τους. Κανένας ἐπαναστατικὸς ἀγώνας τῆς ἀ-

* (Βλ. «Συγχρονὰ Θέματα» τεῦχος 6 : «Σκέψεις γιὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος»)

γροτιᾶς δὲν μπόρεσε νὰ πετύχει, χωρὶς τὴν ἡγεσία ἢ τῆς ἀστικῆς (τότε), ἢ τῆς ἐργατικῆς τάξης. Γι' αὐτό, ἡ ἀποψη ποὺ ἀναγνωρίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν ἡγεμονικὸ τότε ρόλο τῶν ἀστῶν, ἔχει τὴν θάση της. Ἐπικουρεῖ δὲ σ' αὐτὸ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἔμποροι — θιοτέχνες — πλοίαρχοι κλπ., στὴν πλειοψηφία τους, ἐκεῖνοι ποὺ ὀργανώνουν τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ πρωτοστατοῦν στὶς διάφορες πρωτοβουλίες της. Εἶναι εὐγλωττὴ ἡ μαρτυρία τῶν ἱστορικῶν ντοκουμέντων.

Ὅπως, ἐπίσης, κινεῖται στὸ χῶρο τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ ἡ ἀντίμαχη ἀποψη, ὅταν ἀποδίδει στὶς μάζες, ὅσα τοὺς πρέπουν γιὰ τὸ μεγάλο θάρος ποὺ σήκωσαν καὶ γιὰ τὰ ἡρωϊκά τους κατορθώματα στὸν ἀγῶνα.

Ὡστόσο, ἡ πρώτη ἐκδοχὴ ἀναγνωρίζει σὰν προοδευτικὴ, στὸ σύνολό της, τὴν ἀστικὴ τάξη καὶ δὲν ἀντικρύζει τὸ φαινόμενο μὲ θάση τοὺς ἐπιβαλλόμενους διαφορισμούς, ποὺ ἱστορικὰ ἔχουν ἀναδειχτεῖ ἀπ' τὴν πρώτη κι' ὅλας στιγμὴ τῆς ἐμφάνισης τῆς ἀστικῆς τάξης ὡς καὶ τὴν συγκεκριμένη κατάστασι τῆς ἐλληνικῆς ἀστικῆς τάξης (μεταπρατικὸς χαρακτήρας της, δυσμενὴς διεθνὴς συγκυρία κλπ.).

Δὲν ἐπιζητοῦμε τὴν μηχανικὴ ἐφαρμογὴ ἀφηρημένων σχημάτων στὶς δικές μας συνθήκες τοῦ 21, ἀλλὰ κρίνουμε ἀναγκαίᾳ τὴν διάθλαση τῶν γενικῶν νομοτελειῶν μέσα ἀπὸ τὸ καλειδοσκοπίο τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων. Διότι μόνον ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ ἔχουμε σὲ ἐπάλληλα ἐπίπεδα καὶ σὲ πολυεδρικὴ προβολὴ τὶς ἀμοιβαῖες ἐχθρικὲς ἢ φιλικὲς ταξικὲς σχέσεις τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς.

* * *

Μᾶς κληροδοτοῦν ἓνα σημαντικὸ πόρισμα οἱ ἐπαναστάσεις ποὺ ἐγίναν κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὅτι, δηλαδή, ἓνα τμῆμα τῆς ἀστικῆς τάξης, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει τοὺς λιγότερους δεσμοὺς μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰ, ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ οἰκονομικὰ ἰσχυρότερο, ὅπως οἱ μεγαλοαστοί, στέκει μὲ τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφή, ἐχθρικὸ ἀπέναντι στὶς λαϊκὲς μάζες καὶ γι' αὐτὸ εὐνοεῖ τὴν συμμαχία μὲ τοὺς εὐγενεῖς κλπ. Ὡστόσο, δὲν εἶναι μόνον οἱ μεγαλοαστοί. Ὑπάρχει ἀναντίρρητα καὶ ἡ ἄλλη ὅψη τοῦ νομίσματος.

Πρόκειται γιὰ τὸ τμῆμα τῆς ἀστικῆς τάξης, ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰ περισσότερο καὶ γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρεται ζωτικὰ γιὰ τὴν διαμόρφωσι τῆς ἐθνικῆς ἐστίας.

Ἀπὸ δῶ ἀναπηδοῦν οἱ πρωτοπόροι ἀστοὶ ἐπαναστάτες, π.χ. οἱ Ἰακωθῖνοι, ποὺ δὲν διάθλαση τῶν γενικῶν νομοτελειῶν μέσα στατημένους λαϊκὲς μάζες, ὅπως ὅταν χρειάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ξενικὴ ἐπέμβασι καὶ τὴν ἀντεπανάστασι. Ἔτσι σῶζουν τὴ δημοκρατία.

Μιὰ ἀκόμα ἀλήθεια συμπορεύεται μ' αὐτό. Ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξη, ὅπως ἐγίνε στὴν Γαλλία, ἀρχικὰ δείχνεται συντηρητικὴ ἀπέναντι στὸ πολίτευμα, ποὺ τὸ προτιμᾷ μοναρχικὸ. Καὶ μόνον ὕστερότερα, ὅταν τὸ δημοκρατικὸ κίνημα τῶν μαζῶν προχωρεῖ ὀρμητικὰ, ἐπισημαίνει τὴ δημοκρατία. Μέσα ἀπὸ μιὰ ὁλόκληρη διαδικασίᾳ μεταλλαγῶν, μετατρέπεται ἡ ἴδια σὲ δημοκρατικὴ. Ἀναδιαπαιδαγωγεῖται, ἀναμορφώνεται κι' ἀναγεννᾶται, ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει κλασσικὸς τῆς ἐπιστημονικῆς κοσμοθεωρίας.

Νὰ γιὰτὶ δὲν πρέπει νὰ ἐρευνᾶται τὸ φαινόμενο πάνω σὲ ἐκμαγεῖο ποὺ παρουσιάζει τὴν μιὰ μόνον ὄψιν του. Καὶ νὰ γιὰτὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζεται καὶ μέσ' ἀπὸ τὸ πρῖσμα, ποὺ καταξιώνει τὸν παράγοντα τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ἡ πρακτικὴ κι' ἡ ἐκβάσι ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν ἐφόδων κατὰ τῆς φεουδαρχίας προσεπικυρώνει τὴν προσαναφερμένη ἀλήθεια, ποὺ ἀνάγεται σὲ νομοτέλεια, ὅτι ἡ φυσιογνωμία κι' ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρας τῶν ἐπαναστατικῶν ἐφόδων κατὰ τῆς φεουδαρχίας, στὴν ἱστορικὴ τους διαδρομὴ (16ος, 17ος καὶ 18ος αἰῶν), προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν συμμετοχὴ καὶ τὸν βαθμὸ τῆς παρέμβασις τῆς ἀγροτιᾶς καὶ τῆς φτωχολογιᾶς τῶν πόλεων σ' αὐτές. Ἡ ἀναγνώρισι, συνεπῶς, τῆς πραγματικῆς, καὶ ὅχι μιᾶς ὁποιασδήποτε σύζευξις, τῶν δυὸ αὐτῶν καθοριστικῶν συντελεστῶν, ποὺ περνᾷ μέσα ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸ καὶ τὴν ἀπόρριψιν κάθε μονομέρειας καὶ ὑπερβολῆς στὴν ἀξιοθεσία καὶ τὴν ἀποτίμησι τοῦ ρόλου τοῦ λαϊκοῦ παράγοντα καὶ τῆς ἀστικῆς πρωτοπορίας, σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἀποτελεῖ μεθοδολογικὸ ὄρο οὐσιαστικὸ γιὰ τὴν προοδευτικὴν ἱστοριογραφίαν. Χρειάζεται μόνον νὰ ἀποσαφηνιστεῖ ἡ ἔννοια «λαός». Διαβάσαμε τελευταῖα σὲ ἔργο τοῦ προοδευτικοῦ συγγραφέα κ. Χρίστου Στασινόπουλου «Ὁ ἀληθινὸς Κολοκοτρώνης», ὅπου ἐπιχειρεῖ — ὅπως γράφει — νὰ ὑπερβῇ τὶς μεθοδολογικὲς ἀκρότητες τοῦ Ι. Κορδάτου καὶ τοῦ Ι. Ζεύγου, ὅτι «κλητοὶ στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένου ἦταν οἱ Πανέλληνες κι' ὅχι μόνον μιὰ τάξι» (σελ. 28). Δὲν περιττεύει ἡ διευκρίνισι ὅτι γιὰ μᾶς ἡ λέξι «λαός» δὲν περικλείνει καμμιά ἔννοια ὑπερταξικὴ, ἀλλὰ, ὑποδηλώνει, περιληπτικὰ, τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὁμάδων, ποὺ παρὰ τὶς διαφορὲς, ἀκόμα καὶ αἰχμηρές, ποὺ μπορεῖ νὰ τὶς χωρίζουν, συνεχονται μὲ δεσμοὺς κοινούς, ποὺ στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι τοὺς ἐπιτρέπουν, μὲ τὴν ἐνιαία δράσι τους, νὰ φέρουν σὲ πέρας τὴν ἐπανάστασι.

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια χρησιμοποιοῦν τὴ λέξι «λαός» ἡ «ἐπαναστατικὸς λαός» οἱ κλασσικοὶ τοῦ προοδευτικοῦ κινήματος, καί, σὲ ἀντιδιαστολή πρὸς τοὺς μεγαλοαστοὺς, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζουν ἀντεπανάστατες, ποὺ συμμαχοῦν μὲ τὴν ἀντίδρασι, ἀπὸ φόβο πρὸς τὸ λαό, ἀντιπαρα-

θέτουν τοὺς ἐργάτες καὶ τὴ δημοκρατικὴ ἀστική τάξη, τὴν μικρὴ ἀστική τάξη τῶν πόλεων καὶ τὴν ἀγροτιά.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ βασικὴ ἀντιδικία πού, ὅπως εἶπαμε, ἐδίχασε στὸ παρελθὸν τὴν προοδευτικὴ ἱστοριογραφία, ἔχει γιὰ ἐπίδικο σημεῖο, πού στάθηκε καὶ ὁ «ἄξονας ταλαντεύσεως» τοῦ ζυγοῦ τῆς κριτικῆς, τὴν ἀποτίμηση σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τῆς ἀστικῆς τάξης τότε, ἂν δηλαδὴ στὰ 1821 ἦταν προοδευτικός.

Κανένα, πάντως, ἀπὸ τὰ ἀντίμαχα μέρη δὲν ἀγνοεῖ τὰ συμβάντα καὶ τὴν πραγματικὴ ἱστορικὴ ὑπόσταση τῆς ἀστικῆς τάξης.

Καὶ σήμερα, ἡ ἀνθοῦσα ἀπόχρωση τοῦ λαϊκισμοῦ δὲν κηρύσσει, γιὰ τότε, σὲ ἀφάνεια τὴν ἀστική τάξη. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἔχει τὴ σημασία της κι' ἀποτελεῖ κρατούμενο στὸν ὑπολογισμό μας.

Διότι, ἂν δεχτοῦμε τὸ πραγματικὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 μπόρεσε νὰ φτάσει σὲ κάποιο τέρμα, μὲ ὅσες κι' ἂν εἶχε κανεῖς νὰ ἐπικρίνει ἀδυναμίες, τότε γίνεται φανερό ὅτι, γιὰ νὰ κατορθωθεῖ αὐτό, ἀναδείχτηκε μέσα στὴν ἐπανάσταση ἡ δύναμη πού ἐπρόκειτο ἱστορικὰ νὰ διαδραματίσει ἡγετικὸ ρόλο πάνω στὸ εὐρὺ καὶ ἰσχυρὸ ἀλλά, ὅπωςδῆποτε αὐθόρμητο κίνημα τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸ ἀρνηθεῖ αὐτό, διατηρώντας ταυτόχρονα τὴ φιλοδοξία νὰ σταθεῖ στὶς θέσεις τῆς προοδευτικῆς ἱστοριογραφίας καὶ κριτικῆς, ἡ ὁποία δέχεται ὅτι «τὴν ὀργάνωση, τὴν πολιτικὴ συνείδηση γιὰ δράση, τὴν ἐνότητα, πού εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ νίκη, ὅλα αὐτὰ μπορεῖ νὰ τὰ δώσει στὰ σκόρπια ἑκατομμύρια μικρονοικοκύρηδες ἀγρότες, μόνο ἡ καθοδήγησή τους ἀπὸ τὴν ἀστική τάξη (τότε) ἢ ἀπὸ τὸ προλεταριάτο (σήμερα)»;

Γι' αὐτὸ κι' ὅταν ἀγνοεῖται ὁ προοδευτικὸς ρόλος τῆς ἀστικῆς τάξης στὰ 1821 καὶ ὅταν ὑπερβάλλεται, δὲν παύει πάντοτε νὰ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ἐπιζήμιας ἐκτροπῆς σὲ θάρος τοῦ ὀρθοῦ προβληματισμοῦ.

**

Φρονοῦμε ἐπίσης, ὅτι ἡ ἔξαρση τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ στοιχείου, ὅταν ἐξαφανίζει τὸ μέτρο, ἀφήνει περιθώριο γιὰ τὴν ἀπατηλὴ ἐντύπωση ὅτι τότε, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου ἦταν ἀσάλευτη ἀπὸ ταξικούς ἀνταγωνισμούς.

Δὲν ἐπικουρεῖ καμμιά μαρτυρία σοβαρὰ μιὰ τέτοια ἐκδοχή, ἀφοῦ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι πού ξεσποῦν, καὶ πού ἡ πορεία τους διαθλάται μέσα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες γιὰ ζωὴ καὶ συνταγματικὲς ἐλευθερίες, βεβαιώνουν τὸ ἀντίθετο.

Δὲν καταλογίζουμε καὶ δὲν ἐπικρίνουμε πρόθεση. Πιστεύουμε ὥστόσο ὅτι ἕνας προοδευτικὸς μπορεῖ νὰ συνεργήσει στὴ δημιουργία μιᾶς τέτοιας πλάνης, ὅταν παρὰ τὰ συμβάντα πού ἱστορεῖ καταφεύγει σὲ ἀξιοθεσίες σὰν αὐτὴ τοῦ συγγραφέα πού

ἀναφέρουμε, ὅπου στὸ ἴδιο ἔργο τοῦ γράφει ἐπίσης ὅτι: «ἡ φύση τοῦ ἀγῶνα καὶ ὁ ἐθνικοαπελευθερωτικὸς χαρακτήρας τοῦ ἀπαιτοῦσε πανταξικὸ συναγερμό».

Ἀλήθεια ὅτι ἡ ἐξέγερση τοῦ 1821 εἶναι παλλαϊκὴ, ἐθνικὴ. Καὶ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς καταμαρτυρήσουν ὅτι δεχόμαστε τὸ ἀντίθετο.

Εἶναι ὅμως διαφορετικὸ πρᾶγμα ἡ δεοντολογία, πῶς δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ ἄλλο ἡ ὄντολογία τοῦ γεγονότος, πῶς δηλ. συμπεριφέρθηκαν, ἀντικειμενικά, οἱ τάξεις καὶ τὰ στρώματα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἀπέναντι στὸ σύστημα ἀναφορᾶς Τούρκοι καὶ φεουδαρχικὲς σχέσεις παραγωγῆς πού ἐπικρατοῦσαν.

Δὲν εἶναι ἄλλωστε εὐκόλο πρᾶγμα νὰ ἀποφλοιώσει κανεῖς τὸ τουρκικὸ τιμαριωτικὸ σύστημα ἢ τὴν φεουδαρχικὴ ἰδιοκτησία καὶ νὰ τὰ παρουσιάσει σὲ καθαρὴ μορφή, ὅταν μαζί τους συμπλέκονται κι' οἱ κατεστημένες σὲ θάρος τῶν ραγιαδῶν σχέσεις τῶν κοτζαμπάσηδων, τῶν «Χριστιανῶν Τούρκων» ἢ «Τουρκοκοτζαμπάσηδων» ἐπιλεγόμενων.

Δὲν ἀντιδικοῦμε μὲ τὴν ἀποψη ὅτι ἀνάμεσα σὲ κοτζαμπάσηδες καὶ Τούρκους κινοῦνται ἀντιθέσεις. Κι' εἶναι αὐτὸ πού συντείνει ὥστε νὰ θρεθοῦν κοτζαμπάσηδες, μὲ διαλείμματα, κοντὰ στὴν ἐπανάσταση. Στὸν Κολοκοτρώνη ἐπίσης κοτζαμπάσηδες ἀναζητοῦν στήριγμα. Σ' αὐτὴν τάξη ὅμως, ὅσο κι' ἂν φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν κάποτε κύριοι τουρκικῶν γαιῶν, δὲν ἀνέχονται τὴν ἐνοπλὴ ἀγροτιά πού καὶ ὅταν ζητάει μαζί μὲ τὴν ἐλευθερία κατάργηση τῆς τούρκικης ἰδιοκτησίας πάνω στὴ γῆ ἀνακινεῖ γενικότερα ἕνα ζήτημα πού τοὺς ἐνοχλεῖ.

Γνωστὸ ἐπίσης ὅτι οἱ μεγαλοαστοί, χωρὶς νὰ τοὺς προσομοιάσουμε μὲ τοὺς τελευταίους, στρέφονται συμβιβαστικὰ πρὸς τοὺς κοτζαμπάσηδες.

**

Φτάσαμε ἔτσι ἀκροθιγῶς σὲ ἕνα εἶδος κοινωνικῆς ἀποκρυπτογράφησης. Καὶ τώρα ὁ στόχος μας ἀντικρύζεται καθαρὰ: ὁ χαρακτήρας τῆς ἐπανάστασης τοῦ 21 εἶναι ἐθνικοαπελευθερωτικός;

Μακρὰ ἀπὸ μᾶς ἡ πρόθεση, ὅτι μὲ τὸ συζητούμενο ἐρώτημα, σκοπεύουμε νὰ σηκώσουμε πέλεκυ κατὰ τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν περγαμηνῶν τῆς μεγάλης ἐπανάστασής μας.

Εἶναι αὐτὴ ἀναντίρρητα ἐθνικοαπελευθερωτικὴ. Ὅπως ἐπίσης, ἂν τὴ θεωρήσουμε μὲ τὸ πρίσμα τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων, συγκαταλέγεται στὴ χορεία τῶν προοδευτικῶν ἢ τῶν δικαίων ἢ τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν πολέμων, πού εἶναι τυπικοὶ στὸ εἶδος τους γιὰ τὴν Εὐρώπῃ στὴν περίοδο 1789 - 1871.

Προσδιορίζουν ὅμως αὐτὰ τὰ γνωρίσμα-

τα τὸν χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 21;

Ὅταν ἀναφερόμαστε στὸν χαρακτήρα ἐνὸς φαινομένου, γενικά, ὑπονοοῦμε τὸ ἀντικειμενικὸ περιεχόμενό του, τὴ «φυσιολογία» του, τὸν «σκοπὸ» του, τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους του, τὸ πρὸς τὰ ποῦ δηλαδὴ τείνει ἡ πορεία του. Καὶ στὴν συζητούμενη περίπτωση, ἐννοοῦμε τὸ ποιά εἶναι ἡ οὐσία τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων, καὶ τὸ πρὸς τὰ ποῦ ὁδηγεῖ ἡ ἐνδεχόμενη ἄρση αὐτῶν τῶν ἀντιφατικῶν σχέσεων καὶ διαδικασιῶν, σὲ ποιό νέο κοινωνικὸ σύστημα φέρνει ἡ λύση τῶν ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν.

Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη, ὡς γνωστὸ, ἔχει κατακυρώσει καθορισμένους τύπους κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων. Καὶ ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ πού τις διαχωρίζει εἶναι ὁ χαρακτήρας τους.

Δὲν εἶναι λοιπὸν λάθος «ἐξ ὀρισμοῦ» καὶ «ἐκ κατασκευῆς», ὅταν συμπλέκουμε τὴν μορφή μὲ τὸ περιεχόμενο, ἢ καλύπτεται ὑποτάσσουμε τὸ περιεχόμενο στὴ μορφή, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ σκοπὸς μας, ἀφοῦ οἱ δυὸ ἀντίδικες ἀπόψεις τῆς προοδευτικῆς ἱστοριογραφίας, ἔτσι εἴτε διαφορετικά, ἐνῶ ἐντάσσουν τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὸν κορμὸ τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν κινημάτων τῆς ἐποχῆς, προσδιορίζουν ταυτόχρονα τὸν χαρακτήρα τῆς ἐθνικοαπελευθερωτικῆς; Ἡ ἀντίφαση πού ὑπάρχει εἶναι αἰσθητή.

Πιστεύουμε ὀρθότερο τὸ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821 εἶναι ἀντιφειουραδικὸ - ἀστικοδημοκρατικὸ καὶ ἐθνικοαπελευθερωτικὸ εἶναι ἡ μορφή, πού περικαλύπτει τὸ κοινωνικὸ αὐτὸ περιεχόμενο. Φυσικὰ καὶ ἡ διεκδίκηση τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἐπίσης αἷτημα πού συγκαταριθμεῖται στὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο τῆς ἐπανάστασης καὶ μάλιστα αἷτημα βασικό. Γιὰ λόγους ὥστόσο ἱστορικοὺς τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ αἷτημα ἀναδείχνεται καὶ σὲ μορφή.

Δὲν πρέπει νὰ θέλουμε ὅλες τις ἀστικοδημοκρατικὲς ἢ τοῦ αὐτοῦ, γενικώτερα, τύπου ἐπαναστάσεις νὰ εἶναι ντυμένες μὲ τὴν ἴδια στολή. Ὅπως ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίζει τὸ περίβλημα προκειμένου νὰ δοῦμε τὸ περιεχόμενο, ἀφοῦ αὐτὸ παίζει τὸν καθοριστικὸ ρόλο. Δὲν σημαίνουν αὐτὰ ὅτι εἶναι παράγοντας ἀμελητέος ἡ μορφή, ὅταν κάποτε φθάνει μέχρι τὸ σημεῖο νὰ ἐπισκιάσει τὸ περιεχόμενο.

Ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἀντίθεση μεταξὺ Τούρκου τυράννου καὶ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, πού ἀναπτύσσεται, σφυρηλατεῖται καὶ σχηματίζεται κάτω ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ, παίζει τότε ρόλο πρωτεύοντα. Δὲν μπορεῖ ὥστόσο, κανεὶς ὅταν ἐφαρμόζει τὴν ἐπιστημονικὴ κοινωνικὴ μεθοδολογία νὰ μένει στὴ μέση τοῦ δρόμου. Αναγκαῖος ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ταξικοῦ περιεχομένου. Διότι, ἂν παραλείψει κανεὶς αὐτό, θὰ ἀγνοήσει τότε τὴν βασικὴ ταξικὴ ἀντίθεση, πού διέπει τὴν φεουδαρχικὴ κοινωνία. Δηλαδὴ

τὴν ἀντίθεση μεταξὺ φεουδαρχῶν καὶ ἐξαρτημένων ἀγροτῶν. Καὶ δὲν θὰ μπορέσει ἔτσι νὰ δεῖ τὴν συγκεκριμένη, στὶς καθορισμένες συνθῆκες, ὑποστάτωσή της (τουρκικὸς στρατιωτικοφεουδαρχικὸς ζυγός, κοτζαμπάσικη καταπίεση μὲ τὸν ἐπιβαλλόμενο διαφορισμὸ κλπ.).

Καὶ σήμερα, ὅταν μιλάμε γιὰ ἀντίθεση τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ξένου ἱμπεριαλισμοῦ, ἐννοοῦμε σαφῶς καθορισμένες κοινωνικὲς τάξεις καὶ ὁμάδες, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τὴν μονοπωλιακὴ κορυφή, τὴν χρηματιστικὴ ὀλιγαρχία ἐγχώρια καὶ ξένη ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν «ἐθνικὴ» μορφή της (ἀμερικάνικη, ἀγγλική, γαλλικὴ, δυτικογερμανικὴ κλπ.).

Χρέος λοιπὸν νὰ διευκρινίζεται ἡ σχέση μορφῆς καὶ περιεχομένου. Προσφάτως ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπ. Μελάς, παραμένοντας στὴ θέση, πού ἀφορᾷ τὴν ἀντίθεση σύσσωμου τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν Τούρκο δυνάστη, διέστειλε μὲ πάθος τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 πρὸς τὴν «ταξικὴ» γαλλικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1789!

Καὶ ἡ ἀμερικάνικη ἀστικοδημοκρατικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1775 - 1783 πέρασε μέσα ἀπὸ τὸν πόλεμο γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία. Τίποτα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ διαγράψει τὸ γεγονὸς ὅτι πίσω ἀπὸ τὸ σύνθημα: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» ἔδρασε τὸ μαζικὸ κίνημα ἐναντίον τοῦ νόμου γιὰ τὸν φόρο καὶ τὸ χαρτόσημο.

Ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία θεβαιώνει, ὅτι ἡ πρώτη κι' ὅλας ἀστικὴ ἐπανάσταση (Γερμανία πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰ.), περιτυλίγεται μὲ τὸν θρησκευτικὸ - ἀγροτικὸ μανδύα. Στέκει ἡ θρησκεία γι' αὐτὴν «τὸ λαμπρὸ παραπέτασμα» τοῦ Γκαίτε, γιὰ νὰ μπορέσει ἡ Ἐπανάσταση τότε νὰ φυγαδεύσει εὐκολότερα μέσα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς παντοδύναμης θεολογίας τὰ κοινωνικοπολιτικά της αἷτήματα.

Καὶ ἡ δεύτερη ἀκόμα, ὅπως κι' ἡ τρίτη ἀστικὴ Ἐπανάσταση δὲν πραγματοποιοῦνται μήπως; Ἡ πρώτη μὲν μὲ μορφή ἐθνικοθρησκευτικὴ (Ὁλλανδία κατὰ τῆς ἀπολυταρχικῆς καὶ καθολικῆς Ἰσπανίας, δεύτερο μισὸ 16ου, ἀρχὲς 17ου αἰ.), καὶ ἡ ἄλλη μὲ θρησκευτικὸ περικάλυμμα, ὅπου τὰ σύμβολα τῶν ἡρώων τῆς βίβλου καὶ οἱ ψαλμοὶ οἰστρηλατοῦν τοὺς ἡγήτορες καὶ τοὺς μαχητὲς της (Ἀγγλία 17ος αἰ.);

Καὶ ὅμως, οἱ ἐπαναστάσεις αὐτές, εἴτε ἔγιναν μὲ θρησκευτικὴ εἴτε μὲ ἐθνικὴ μορφή, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἀναβαθμὸ πού ἢ κάθε μιὰ σὲ σχέση μὲ τὴν προηγούμενη σημειώνει, ἔχουν τὸν ἴδιο μὲ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, πού πραγματοποιήθηκε καθαρὰ μὲ πολιτικὲς μορφές, ἀστικοδημοκρατικὸ χαρακτήρα. Αὐτὰ τοῦλάχιστον μᾶς διδάσκει ἡ προοδευτικὴ ἱστοριογραφία καὶ κοσμοθεωρία. Ἐπικουρεῖ λοιπὸν ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία, τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀρίζουμε τὸν χαρακτήρα μᾶς ἐπανάστασης,

υποχρεωτικά, από το πώς αυτή εξωτερικεύεται.

Διαφορετικά, τί μπορούμε να πούμε για την Κομμούνα του Παρισιού, την πρώτη δηλαδή προλεταριακή Έπανάσταση, που περιβάλλεται και αυτή με έθνικές μορφές, ενώ σημαδεύει ταυτόχρονα την ιστορική καμπή, όπου ο ρόλος της αστικής τάξης σαν ήγετικής δύναμης του έθνους τελειώνει για να ανανεωθεί αυτός από την ιστορία στην εργατική τάξη.

Το ίδιο θα μπορούσαμε να πούμε και με τις σύγχρονες αστικοδημοκρατικές επαναστάσεις, οι οποίες ενώ περιβάλλονται από την εθνικοαπελευθερωτική μορφή, με βάση τις επιγενόμενες μεταβολές, έχουν αναδειχθεί σε νέου τύπου αστικοδημοκρατικές επαναστάσεις. (Πρωτοπορεία εργατικής τάξης, ανέλιξή τους σε σοσιαλιστικές κλπ.).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι έτσι, γίνεται πιο όρατη ή αλήθεια της άποψης ότι ο χαρακτήρας της Έπανάστασης του 21 είναι αστικοδημοκρατικός και η μορφή της εθνικοαπελευθερωτική.

Στην αστική τάξη, με τις όσες αδυναμίες της, έπεφτε το χρέος να παροτρύνει για την νέα Ίερουσαλήμ.

Το έθνικό αίτημα, που ήταν βασικό, δεν πρέπει να δρᾶται σαν έννοια εξωϊστορική - μεταφυσική. Υπαγορεύεται από την συγκεκριμένη ανάγκη της κοινωνικής εξέλιξης, που θέτει στην ημερήσια διάταξη αυτό το πρόβλημα της δημιουργίας έθνικής εστίας, το ζήτημα της γῆς, της έσωτερικής αγοράς, του σχηματισμού ανεξαρτήτου κράτους και της εγκατάστασης δημοκρατίας.

Και είναι αυτά, τα συνεχόμενα μεταξύ τους αίτήματα εκείνα, που προσδιορίζουν το αστικοδημοκρατικό, κοινωνικό περιεχόμενο της Έλληνικής Έπανάστασης. Δεν επικουρεί, μήπως, σαν αναντίρρητη μαρτυρία και ό,τι σχετικό έχει να παρουσιάσει και το πολιτιστικό κίνημα της εποχής, ο «έλληνας διαφωτισμός» μαζί με το ίδιο τὸ φαινόμενο της παρουσίας του στον έθνικό - ιστορικό χώρο;

Όπως προαναφέραμε και στην επανάσταση τῶν Κάτω Χωρῶν, που προηγείται περισσότερο από δυο αιώνες, ο πόλεμος για την ανεξαρτησία έναντίον τῶν Ἰσπανῶν, δηλαδή η εθνικοαπελευθερωτική μορφή επισκιάζει την κοινωνική σημασία του φαινομένου.

Δεν εμπόδισε, ωστόσο, αυτό την προοδευτική ιστοριογραφία και κριτική προκειμένου να προσδιορίσει απερίφραστα τον αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα της επανάστασης αυτής.

Δεν πρόκειτο να σταθούμε σ' αυτό τόσο, αν ο όρος χαρακτήρας μπορούσε να τονίσει μόνο το εθνικοαπελευθερωτικό στοιχείο, χωρίς άλλες συνέπειες επάνω στα

συναρτημένα με αυτό θέματα αύξημένης σημασίας.

Η μελέτη της προοδευτικής ιστοριογραφίας κινεί κάποτε σε πειρασμό, και από μιαν άλλη πλευρά. Οι αξιολογημένες π.χ. από αυτήν ιστορικές προσωπικότητες όταν εφαρμόζονται στην γραμμή του δρίζοντά της, μέσα από το φάσμα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, υφίστανται μεγεθυντικές ή αντίστροφα απεικονίσεις.

Δεν ισχύουν και δεν λειτουργούν τα αυτά κριτήρια π.χ. για τον Κολοκοτρώνη όταν η δράση του γίνεται με το φακό της θεωρίας του λαϊκισμού, που τον αντικρύζει έξωκοινωνικά, ή ενός νοθευμένου λαϊκισμού, που τον βλέπει με το κλᾶσμα της όπτικής γωνίας, και τον κρίνει με μιὰ τάση εκσυγχρονισμού, ἄρα λίγο - πολύ σαν προλεταριακό ήγέτη. Η, όταν η ιστορική του ανάκριση επιχειρείται «κατ' αντιμῶλια» με τυπικούς ήγέτες αστικῶν επαναστάσεων, ή καλύτερα της Γαλλικής, που αποτελεί συνήθως αυτό το σύστημα αναφοράς, ή ό-πυσδήποτε όταν κάτι τέτοιο δρᾶ σαν ένδιάθετη τάση.

Όποτε, ο συζητούμενος ήγέτης δεν είναι δυνατό να υποστεί την επιβαλλομένη από την κατανόηση της εποχής του όρθοτομή, όταν δηλαδή δεν θεωρηθούν οι κοινωνικοί ταξικοί δεσμοί του (άγροτιά κλπ.).

Και έτσι, ο λαϊκισμός τροφοδοτούμενος ή στηριζόμενος στην μεταφυσική θεώρηση του εθνικοαπελευθερωτικού στοιχείου του 21, και άφυδατώνοντάς το από κάθε κοινωνικό περιεχόμενο, αφού αρνείται να αποκρυπτογραφήσει ταξικά τὰ σχετικά φαινόμενα, ἄθελά του, αντικειμενικά, συναντιέται με τη θεωρία της λατρείας τῶν ήρώων, δηλ. την προσωπολατρεία, θεωρία αστική δανεισμένη, ως γνωστό, από τον εὐγενή Καρλάυλ.

Όπως προαναφέραμε, η προοδευτική ιστοριογραφία, θὰ είχε το ίδιο να ωφεληθεί και από την απαλλαγή της από σχηματοποιήσεις που αξιοθετούν μηχανικά τον κοινωνικό παράγοντα.

Είναι ίσως τυπική στο είδος της ή περίπτωση του Ρήγα Φεραίου, όπου νομίζουμε ότι υπάρχουν ακόμα περιθώρια να μελετηθεί σε βάθος ή απήχηση που είχαν στο έργο και τη δράση του οι προοδευτικές αστικοδημοκρατικές τάσεις της εποχής του, από την άποψη δηλαδή της ρωμαλέας σύζευξης τῶν δύο παραγόντων της αποφασιστικής ταξικής πρωτοπορίας και του λαϊκού κινήματος (άγροτιά, μικροαστικό στοιχείο κλπ.).

Έντελῶς ένδεικτικά αναφερθήκαμε σ' αυτά τὰ παραδείγματα, που έχουν σχέση, πάντοτε κατὰ τη γνώμη μας, με το θέμα που θελήσαμε να το συζητήσουμε.